

euch anderweit gewaschen in der heiligen Tauf? Bin ich nit eine aus ihren Töchtern? Ja für was ich bin 's?

Mit sölchen und dergleich Worten überwand sie ihr Ansprecher, und reizet sie auch zu Mitleiden.

Da sie aber sah die Übel grösslich zunehmen nit allein von den Tartern, ja auch von den, die Christen Namen hätten, also, dass bei hundert Jahrn sölch Zwietracht, Krieg und durch Achtung von niemand gedacht, noch gehört ward, erdacht sie ein neue Weis Gottes des allmächtigen Zorn zu stillen.

Sie legt hin das Hereinhemd, das sie trug und legt an ihrn blossen Leib scharpfe Fell, die gemacht warn aus greulicher wilder Igelshäut, die sie bei ihn in dem Kloster genährt hätten, und trug das Kleid also, dass ihr die spitzigen Börster gingen in ihr blosse Haut.

Sie nahm auch oft Disciplin von ihren Dienerin mit härten scharpfen Gerten und Geisseln. Diese Kleider und Gerten der Disciplin hab ich Bruder Hans, ein Meister Prediger-Ordens und andere Bruder nach ihrem Abgang gesehen. Vormalß wesst niemand von der Härteigkeit der seligen Dienerin Gotts, denn allein drei Person, und ward also von ihrn verhalten und verborgen, dass das niemand mocht erfragen, noch erfahren.

(Fortsetzung folgt.)

Gedeon Mészöly.

A menyhei szentiváni ének.

A palóc nyelvjárási terület északnyugati határán, a mai Szlovákia területén Nyitrától északra fekszik Menyhe község, azon a magyar nyelvi szigeten, amelyet Zoborvidéknek is neveznek. A vidék néprajzi jelenségeivel, elsősorban a sokat vitatott kolónyi szentiváni-ének szövegével már Ipolyi Magyar Mythológiájában, Réső Ensel Magyarországi népszokások c. könyvében, Kandra Kabos Magyar Mythológiájában is találkozunk. A szentiváni tűzgrásról több összefoglaló, komoly tanulmány is napvilágot látott. Bellosics Bálintnak „Magyarországi adatok a nyári napferduló ünnepéhez” című tanulmánya 1902-ben jelent meg az Ethnographiában. Vikár Béla 1901-ben írt hosszabb tanulmányt a szentiváni énekről a Magyar Nyelvőrbe. Kodály Zoltán 1909-ben és 1913-ban közölte a zoborvidéki népszokások dallamait, így a szentiváni énekeket is az Ethnographiában. Kodály a zenefolklore-ista szemével nézte az énekeket s így természetes, hogy a velük kapcsolatos szokásoknak csak a lényegét írta le. E sorok írója 1937- és 1938-ban járt a Zobor vidékén, amikor a menyhei szokást az öregebb asszonyok elbeszélése szerint az alábbiakban jegyezte le:

Menyhén körülbelül 30—35 évvel ezelőtt tiltotta el a szentiváni tűzgyújtást az akkori lelkész, Szvincsek András. A szokásra már csak az öregebbek emlékeznek, akik szerint a tüzet hét alkalommal gyújtották meg: Szent Iván (Keresztelő Szent János) napja előtt és után 3—3 vasárnap, továbbá Szent Iván napján, azaz június 24-én. Mások szerint június első vasárnapjától Keresztelő Szent János születésnapjáig minden vasárnap este meg-rakták a szentiváni tüzet.

A tűzrakásnak határozott formája nem volt. Arra senki sem emlékszik, hogy — amint a szokás énekszövege és a sokat vitatott kolónyi énekszöveg mondja — a tüzet négyszögűre rakták volna. Egyik öregasszony szerint, mielőtt a tüzet meggyújtották, alulra fát tettek keresztibe, mint minden tűzrakásnál szokták, hogy a tűz könnyebben égjen. Mások viszont erről sem tudnak. A tüzet általában szalmából rakták, amit a leányok a legközelebbi szalmakazalból loptak. Az összehordott szalmát ugyancsak a leányok gyújtották meg gyufával. Amikor a szalma elégett, bárki dobhatott arra. A tűznél kint volt a falu apraja-nagyja, azonban a tűzhöz csak az iskolából kimaradtakat (kb. 14 éves kortól) engedték közel, a fiatalabbakat elkergették és azok rendszeren csak messziről nézhették az ugrálást.

A tűz két oldalán álltak fel a legények és leányok, de néha a tűz mindkét oldalán álltak vegyesen leányok és legények. A felállás nem volt szabályos sor, inkább köralakú, melynek felét a leányok, másik felét a legények képezték. A menyecskék és idősebb asszonyok a leányok, illetve a legények mögött álltak. Öregemberek és öregasszonyok ritkán voltak a tűznél.

Ha a jelenlevők szerepét vizsgáljuk, az elhelyezkedés azt mutatja, hogy a cselekmény főszereplői a tűz körül félköralakban elhelyezkedett leányok és legények voltak, míg a mögöttük állók, a menyecskék és öregebb asszonyok, akiknek azért szintén volt szerepük, inkább nézők voltak.

A tűz meggyújtása az első dallamrész: „Megrakjuk, meg-rakjuk...” éneklése közben történt. A második dallamrész: „Rózsafa nem magos... Egyik ága hajlik...“ kezdetű szövegrész éneklésénél a kiéneklelt leány átugrotta a tüzet. A tüzet a leányok néha még a kiéneklés után is átugrálták, többször is. Ilyenkor a legények pajkosságból „lábat akasztottak“ s gyakran előfordult, hogy a leány a tűzbe ugrott és a ruháját vagy magát is megégette. A menyhei szentiváni ének szövege a következő:

Mėgrakjuk, mėgrakjuk,
nėgyszėgőřė rakjuk,
csak aggyig ěl nė aludj,
mėg ěn nălad lėszėk.
Mėg ěn nălad lėszėk,
nălad ěnėkėlėk.
Dicsėrendő az Atya e vilăgon.

Rózsafa nem magos,
 ága elágazott,
 a tengerén átalhajlodozott,
 Egyik ága hajlott
 Bédé Gáspár udvarába.
 Hajlon te Szent Janos.
 Haja felyő gyöngykoszoró, gyöngy.
 Másik ága hajlott
 Fülöp Rózsi udvarába.
 Hajlon te Szent János.
 Haja felyő gyöngykoszoró, gyöngy.
 ki jökrei esznek a nagy hegyek alatt?
 Éj ott is ott esznek a Bédé Gásparé.
 Fordítsd Rúzsi, fordítsd az én ökreimet,
 majd én is elfordítom a te lúdjaidat.
 Dicsérendő az Atya e világon.

A tűzgyújtás minden alkalommal napnyugta után kezdődött, kb. 10 óra körül és éjfélig tartott. Szentiván napján az asszonyok, miközben a leányok ugráltak, virágos bodzafaágot pároltak a tűzön. A párolt bodzafaágakat aztán hazavitték, eltették és ha valakinek daganata támadt, arra rákötötték. A bodzafapárolás után a menyecskék és fiatalabb asszonyok kötényükben cseresznyét vittek a tűzhöz és azt szétosztották a tűz körül levő legényeknek, leányoknak és gyerekeknek. A cseresznyét rendszeren azok a menyecskék és asszonyok osztogatták, akiknek gyermekük meghalt, egyesek szerint kereszteleetlenül, hogy meghalt gyermekük is kapjon a másvilágon cseresznyét. Általános szokás volt régebben, hogy az asszonyok, akiknek gyermekük meghalt, Szentiván napjáig nem ettek cseresznyét.

Éjfél táján, amikor már kialudt a tűz, a leányok a közeli kenderföldekre mentek, ahol a sötétben minden leány két szál kendert kötött össze. Az összekötött kenderszálakat kilenc nap múlva megnézték és ha mind a két kenderszál virágos volt, akkor a leány legényhez, ha csak az egyik szál volt virágos, a másik pedig nem, akkor özvegyemberhez ment férjhez.

A zoborvidéki és általában a szentiváni tűzgyújtás hazai szokásaival, énekszövegeivel a már ismertetett tanulmányokon kívül az utóbbi időben részletesen foglalkozott Róheim a „Magyar néphit és népszokások“ c. könyvében, Viski Károly a Magyarság Néprajzában rajzolta meg a szokás dramatikus képét, Marót Károly pedig az Ethnographia 1939. évfolyamának 3—4. számában írt elméleti tanulmányt Szent Iván napjáról. Ezekhez a mai kutatások állása szerint alig volna mondanivalónk, ha csak az nem, hogy a naptári év szokásainak Zoborvidéken kétségtelenül a nyári ünnepkör, illetve a nyári napforduló szentiváni tűzgyújtása őrzi a népelet legdíszesebb szertartásainak nyomait. A szokás már csak egy községben, Zsérén él, leegyszerűsödött formá-

ban, míg a többi községekben már a mult század második felében és a világháború előtti években megszakadozott a hagyomány továbbélésének fonala. Dallamaival és énekszövegeivel hiába igyekezett beleilleszkedni a katolikus egyház keretébe, a papság, néhol a világi hatóság is, könyörtelenül lesújtott: üldözte, majd végképp megszüntette azt a hagyományt, amely Keresztelő Szent János születésnapjához fűződött és amelyet az egyház éppen Krisztus szavaival magyarázott, amikor azt mondta, hogy „Ő égő és világító szövétnak volt, ti pedig egy időre gyönyörködni akartatok az ő világosságában”.

Budapest.

Manga János.

Kresznerics Ferenc filológiai anekdotáiból.

Kresznerics Ferenc sági plébános (1766—1832) korának jeles magyar nyelvtudósa volt. Kávé mellé a tisztességes anekdotát is szerette s nem egyet bele is írt jegyző-könyvecskéjébe. „Philologyiai”-nak nevezi egy helyt efféle apróságait. Igaza is van; ezért közlök belőlük egynéhányat a Nép és Nyelvben. Kresznericsnek azok az írásai, melyekből a következőket vettem, az Akadémia kézírattárában vannak ilyen címmel: „Philologyiai Gondolatok” és „Emlékezet segítségé”.

*

Berhida Veszprém vármegyei helység. Annak a nótáriusa hajdan Első Leopold levelet igen bötű szerint fordította:

Nos Leopoldus Dei Gratia Romanorum Imperator semper Augustus = „Mi Oroszlánypoldus Isten kegyelméből rómaiak császára, mindenkor kisasszony-hava”.

Ez valóságos történet, hallám 4. Apr. 1806.

Phil. Gond. 17.

*

Bíró Mártonnak, veszprémi püspöknek, voltak három kemény tisztjei: Árpási, Répási, Jelenfi Pál. Bíró Márton szerzette a Szent Háromság olvasóját, énekjeit. Mellyben ez is van:

„Három súlyos csapás gyakran mi reánk száll:
Éhség, had és döghalál”.

Ezt az éneket a megkeseredett jobbágyok gyakran így énekeltek:

„Három súlyos csapás gyakran mi reánk száll:
Árpási, Répási és Jelenfi Pál”.

Phil. Gond. 17.

Hanc historiam a multis jam audivi narrari.

(Folyt. köv.)

Mészöly Gedeon.